

Žena, ktorá mala byť popravená pred Horákovou

Príbeh Margity Boháčkovej

SOŇA GYARFAŠOVÁ

Margita Boháčková, rodáčka zo slovenskej Priekopy, sa zapojila do protifašistického a neskôr, už ako matka dvojročného dieťaťa, aj do aktívneho odboja proti komunistickému režimu. V júni 1949 bola na Štátnom súde v Bratislave za svoju činnosť odsúdená na trest smrti. Jej sestra, rodina a priatelia sa obracali na prezidenta Klementa Gottwalda až nakoniec zmenil trest smrti na doživotie.

 S príbehom Margity Boháčkovej som sa po prvý raz stretla, keď som písala o inom politickom väzňovi, Živodaroví Tvarožkovi (nar. 1925), s ktorým som sa niekoľkokrát osobne rozprávala.¹ Proces Tvarožek a spol., kde bol hlavným obžalovaným, patril k najväčším politickým procesom na Štátnom súde v Bratislave. V roku 1949 tu padli hneď tri rozsudky smrti. Okrem Živodara Tvarožka a Dušana Mojmi-
ra Slávika odsúdili na smrť povrazom vtedy aj mladú ženu – Margitu

Boháčkovú. Hoci osudy viacerých odsúdených z tohto procesu, vrátane vedúceho protištátnej skupiny Živodara Tvarožka, už predtým detailne spracoval vo svojej knihe *Za hranicou sloboda 1948 – 1953* slovenský historik Slavomír Michálek,² príbeh mladej ženy, ktorá mala v čase odsúdenia 26 rokov, zostával dlho nepovšimnutý.

Prekvapilo ma to. A zaujalo o to viac, keď som pri bádaní v súdnom spise k celému procesu, ktorý sa dnes nachádza v Štátnom archíve v Bratislave,³ objavila žiadosť o milosť, ktorú

posielala komunistickému prezidentovi Klementovi Gottwaldovi jej sestra Justína Prochodská. Spomína v nej aj to, že Margita bola tiež matkou dvojročného syna. No a z odvolania sa zas dalo dozvedieť, že Boháčková sa okrem aktívneho protikomunistického odboja ešte predtým zapojila aj do toho protifašistického.

Kto teda bola žena, ktorá bojovala proti prvej aj druhej totalite a aké boli jej motivácie? A prečo ju vlastne komunistický režim odsúdil na smrť? To som sa rozhodla zistiť v ďalšom výskume.

ŽIVOTNÉ CESTY MLADEJ MARGITY

S dvoma ďalšími odsúdenými na smrť zo spoločného procesu sa Margita Boháčková spoznala až vďaka ich činnosti proti režimu. Všetkých troch predtým spájalo aj to, že sa zúčastnili Slovenského národného povstania. Tvarožek⁴ aj Slávik⁵ boli

1 GYARFAŠOVÁ, Soňa: *Nenechali sa zlomiť*. Ikar, Bratislava 2024.

2 MICHÁLEK, Slavomír: *Za hranicou sloboda 1948 – 1953*. Veda, Bratislava 2013, s. 124.

3 Štátny archív Bratislava (ŠA BA), f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., telegram Justíny Prochodskej so žiadosťou o milosť Klementovi Gottwaldovi, 14. 6. 1949.

4 Živodar Tvarožek (1925 – 2015) bol najmladším synom povereníka financií Tomáša Tvarožka. Zapojil sa do odboja proti fašizmu – najskôr pomáhal spolu s otcom výsadbárom z Veľkej Británie v operácii Manganese na Slovensku, neskôr sa stal členom Vysokoškolského strážneho oddielu – jednotky, ktorá sprevádzala povstaleckých generálov Goliana a Viesta. Zapojil sa do protikomunistického odboja, za čo dostal v prvostupňovom konaní trest smrti. Najvyšší súd trest zmenil na doživotie. V komunistických väzeniach strávil pätnásť rokov.

Margita Boháčková na väzenskej fotografii z roku 1949 (foto: Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Leopoldov)

synovia z prominentných prvorepublikových rodín, ktoré stáli už pri prvých krokoch mladej Československej republiky. Obaja mali blízko aj k Demokratickej strane.⁵

Na rozdiel od nich Margita Boháčková, dievčenským menom Prochodská, pochádzala z obyčajnej rodiny a skromnejších pomerov. Narodila sa 25. februára 1923 v obci Priekopa pri Martine na strednom Slovensku. Bolo ich osem súrodencov, jej otec Karol Prochodský bol zamestnaný ako rušňovodič v Československých dráhach, matka Mária, rodená Krájčová, bola v domácnosti. Margita

vyštudovala meštiansku školu v neďalekých Vrútkach. V roku 1942 sa zamestnala ako kancelárska sila na notárskom úrade v Malom Lipníku blízko starej Ľubovne.

Počas druhej svetovej vojny sa zapojila do protifašistického odboja a odišla do povstania.⁷ Po vojne pôsobila v Košiciach ako sekretárka u vtedajšieho ministra sociálnej starostlivosti Jozefa Šoltésa. S úradom sa neskôr sťahovala do Bratislavy a potom do Prahy, kde pôsobila do novembra 1946. Vtedy jej život nabral nový smer, vydala sa za Jaroslava Boháčka a odišla za ním späť na Slovensko. Na jar 1947 sa manželom narodil syn.

Do protikomunistického odboja sa podľa vyšetrovacích spisov zapojila už v septembri 1948.⁸

CEZ HORVÁTHA AŽ K TVAROŽKOVI

Ako neskôr priznala aj vo svojich výpovediach, dôležitú a zlomovú úlohu v jej živote a v rozhodnutí zapojiť sa do odbojovej činnosti proti režimu zohralo jej priateľstvo s Jozefom Horváthom, ktorého poznala ešte z odbojových čias. No a cez kontakty s ním sa Boháčková časom dostala aj k aktívnemu odboju proti komunistickému režimu.

Horváth bol poslancom a činiteľom mladej Demokratickej strany, ktorá vznikla v roku 1944, ešte počas Slovenského národného

povstania. V povojnovom Slovensku zohrala úlohu hlavnej politickej sily, ktorá konkurovala komunistom.⁹ Len pár mesiacov po februárovom prevrate, v júni 1948, Horváth, podobne ako viacerí jeho súptníci z Československa, emigroval do americkej okupačnej zóny Nemecka.

O pár mesiacov nato, v septembri 1948, oslovila Boháčkovú Horváthova manželka Antónia, ktorá zostala v Československu. Bola však stále v kontakte s manželom, ktorý sa zo zahraničia snažil vyvíjať činnosť proti režimu. List s navrhovaným miestom a časom stretnutia však dorazil neskoro, takže vtedy sa ešte nestretli.

Neskôr sa s ňou, odvolávajúc sa na priateľstvo s Jozefom Horváthom, spojil niekdajší riaditeľ Tatrabanky Martin Nosko. Keďže pred odchodom na materskú dovolenku pôsobila Boháčková na Úrade ochrany práce v Trnave, požiadal ju, či by mu nezadovážila päť biano pracovných preukazov. Hovoril, že je to v záujme dobrej veci. Až neskôr zistila, že mali slúžiť ako falošné legitimácie pre spolupracovníkov v ich aktivitách proti režimu.

V októbri 1948 sa Boháčková vrátila do práce, po materskej dovolenke začala pracovať na Štátnom úrade pre vojnových poškodených v Bratislave. O tri dni neskôr ju zavolať Nosko na

⁵ Dušan Slávik (1922 – 1992) bol syn diplomata a demokratického politika Juraja Slávika, zúčastnil sa Slovenského národného povstania. Nemcami bol odsúdený na trest smrti, no zo zajatia ušiel. Po oslobodení sa zapojil do politického života – v rokoch 1945 – 1946 bol poslancom Dočasného Národného zhromaždenia za Demokratickú stranu, neskôr prešiel do poslaneckého klubu Strany slobody. Za protikomunistickú činnosť v odboji bol odsúdený na trest smrti, ktorý bol zmenený na doživotie. V komunistických väzeniach strávil desať rokov.

⁶ Pôsobil v nej Tvarožkov otec Tomáš, ktorý zomrel v roku 1945 a bol poverením financí. Slávikov otec Juraj pôsobil počas prvej republiky ako poslanec Agrárnej strany, počas druhej svetovej vojny ako diplomat v exilových orgánoch v Paríži a Londýne, neskôr na ústredí Ministerstva zahraničných vecí a nakoniec ako československý veľvyslanec v USA. Z postu odstúpil v roku 1948 na protest proti komunistickému prevratu.

⁷ V dostupných dokumentoch a výpovediach sa viac ráz spomína činnosť Boháčkovej v Slovenskom národnom povstaní, nie je však bližšie opísaná.

⁸ Ústav pamäti národa (ÚPN), sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, Vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Predbežné trestné oznámenie, 12. 2. 1949.

⁹ Vo voľbách v máji 1946 Demokratická strana na Slovensku dokonca komunistov porazila a získala väčšinu – 62 % platných hlasov.

schôdzku do centra Bratislavy. Keďže Noska medzitým zatkli, prihlásili sa k nej ľudia, s ktorými spolupracoval.

Išlo o Janka a Júliusa Leloviča, ktorý používal krycie meno „Pišta“. Na stretnutí ju požiadali o pomoc v ich činnosti proti komunistickému režimu.

Aby sme mohli popísať Boháčkovej činnosť v protikomunistickom odboji, musíme sa na chvíľku pristaviť pri hlavnom obvinenom z ich neskoršieho procesu – Živodarovi Tvarožkovi.

Ten sa totiž v rovnakom čase, keď Margita Boháčková spoznala ľudí, o ktorých píšeme, dostal do americkej okupačnej zóny Nemecka. Jeho cesta tam bola pritom mimoriadne dobrodružná.

Mladý, vtedy 24-ročný správca vychýrenej bratislavskej kaviarne Metropol, mal pôvodne cestovať do Prahy, aby si vybavil odklad vojenskej služby. Ocitol sa ako pasažier na palube dopravného lietadla Dakota Československých aerolínii na trase Bratislava–Praha, ktoré uniesli 4. októbra 1948 bývalí príslušníci Royal Air Force (RAF). Medzi tými, ktorí tento únos plánovali, bol aj jeho známy – niekdajší rádiotelegrafista Milan Jakubec.¹⁰

Viacerí letci zo Západu, ktorí zažívali prvé perzekúcie, chceli takto prezieravo ujsť z „komunistického

raja“.¹¹ Lietadlo za Brnom zmenilo smer a pristálo v Mníchove, čo na Západe vyvolalo obrovský ohlas.¹²

Celú posádku lietadla ihneď po príchode vypočúvali americkí dôstojníci z kontrašpionážnych zborov Counter Intelligence Corps (CIC), ktorí tam vtedy pôsobili. Pýtali sa na ich názory, hodnoty, na to, prečo sa rozhodli odísť z komunistického Československa.¹³

Tvarožek tu stretol starých známych z Demokratickej strany. Keď mu spomenuli, že vo Frankfurte nad Mohanom, v budove utečeneckej organizácie IRO (International Refugee Organization), sídli aj centrála Československého komitétu, vybral sa tam. Boli tam už viacerí jeho bývalí spolustranníci – Branislav Lajda, Milan Ondruš či Milan Fábry. Tí ho zoznámili nielen s Jozefom Horváthom, no tiež s ďalším predstaviteľom exilovej Demokratickej strany, rodákom z Brezna Michalom Zibrínom.¹⁴

Zibrín, ktorý bol počas druhej svetovej vojny príslušníkom zahraničného odboja a na Slovensku ešte predtým založil domácu odbojovú skupinu Demec, chcel po svojom odchode vyvíjať aktívnu činnosť proti komunistickému režimu. Spolupracoval v tom čase so spravodajskou službou armády Spojených štátov CIC. Jeho cieľom bolo vytvoriť za hranicami spravodajskú sieť spolupracovníkov, ktorá

by podávala exilu informácie, ktoré by sa mohli využiť v boji proti totalitnému režimu v Československu.¹⁵

Bola to myšlienka, ktorá oslovila aj Živodara Tvarožka. Súhlasil, že sa vráti späť do Československa ako kuriér, ktorý bude zisťovať pre Zibrína dôležité informácie a pomôže mu vybudovať aj sieť ďalších spolupracovníkov. Tvarožek dostal falošnú legitimáciu na meno Walter Schlosser. Nechýbal ani korešpondenčný kľúč a adresy vo Švajčiarsku a Taliansku, kam mal posilať listy, ak by sa v Československu zostrila poštová cenzúra. Rátalo sa však aj s tým, že so správami bude musieť ešte niekoľkokrát prekročiť hranice.¹⁶

Pred odchodom na Slovensko dostal od Zibrína tiež potvrdenie, že pracuje pre oslobodenie rodnej zeme od diktatúry a komunistov. Dostal aj niekoľko listov, ktoré boli určené pre ľudí, ktorí zo Zibrínom už spolupracujú a poznajú jeho písmo a jeho prezývku – podpísal sa v nich ako „pán v zelenom“.¹⁷

Prvých spolupracovníkov, ktorí mali pracovať pre ich vec, získala na východnom Slovensku Antónia Horváthová. Boli to Eugen Gábor, Bohumil Peňura, Jozef Žilka, Daniel Jabcenko alebo Miloš Zemánek z Moravy, ktorý ju nakoniec cez hranice do Nemecka za manželom previedol.

10 Nebol to prvý takýto letecký útek po nástupe nového režimu. Už krátko po takzvanom Víťaznom februári uletelo z Československa viacero bývalých príslušníkov britského kráľovského letectva. Na začiatku marca 1948 ušiel s lietadlom Walter Bláha, na konci marca 1948 príslušník RAF Ján Ambruš. Predobrazom pre Jakubca bol útek dvoch jeho kolegov zo západného odboja – Stanislava Huňáčka a Vladimíra Nedvěda, ktorí ušli 6. 4. 1948 na veľkom dopravnom lietadle Dakota Československých aerolínii. Úteky letcov západného odboja do slobodného sveta po nástupe komunistov spracoval historik Slavomír Michálek vo svojej knihe *Za hranicou sloboda 1948 – 1953*.

11 Letec Ján Bielopotočský, ktorý sa s Milanom Jakubcom na únose Dakoty podieľal, nebol príslušníkom západného odboja, ale slovenskej armády. Počas Slovenského národného povstania, od 29. 8. do 25. 10. 1944, bol pilotom Kombinovanej letky povstaleckej armády na banskobystrickom letisku Tri Duby.

12 Ďalší z pilotov letu Jaroslav Hájek, ktorý počas druhej svetovej vojny pôsobil v 311. bombardovacej peruti Royal Air Force, a do akcie nebol zapojený, sa následne vrátil do Československa. V októbri 1948 bol z Československých aerolínii prepustený a v roku 1950 odsúdený vo vykonštruovanom procese na 10 rokov.

13 *Archiv bezpečnostních složek* (ABS), sb. Taktické svazky (T), a. č. T-1422, Zápis KV StB v Praze, 21. 10. 1949.

14 MICHÁLEK, Slavomír: *Za hranicou sloboda 1948 – 1953*, s. 123.

15 Tamtiež, s. 124.

16 ÚPN, sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Dodatok k trestnému oznámeniu, 3. 3. 1949.

17 MICHÁLEK, Slavomír: *Za hranicou sloboda 1948 – 1953*, s. 124.

Sieť demokratických spolupracovníkov vtedy prevzal Michal Zibrín, a práve od Tvarožka chcel, aby aktivoval opäť jeho starú spravodajskú sieť. Prvou Tvarožkovou úlohou bolo, aby s týmito ľuďmi nadviazal kontakty – boli medzi nimi Emerich Modoš z Rakúska (krycie meno „Ernest“), ktorý ho bezpečne prevedie späť, Bohumil Peťura z Michaloviec (krycie meno „Juraj“) alebo Július Lelovič v Petržalke (krycie meno „Pišta“).

Písal sa 21. november 1948, keď Živodar Tvarožek úspešne prekročil československú hranicu. On sám dostal krycie meno „Adam“. Medzi menami, ktoré mu poskytol Zibrín, bola aj Margita Boháčková, ktorá mala krycie meno „Eva“.

VERILI, ŽE DOKÁŽU NIEČO ZMENIŤ

Koncom novembra dostala Boháčková cez Leloviča list od Jozefa Horvátha, ktorý ju žiadal, aby prišla 27. novembra o 19. hodine do bratislavskej vinárne Podrum. Tam sa po prvý raz stretla a zoznámila s Tvarožkom, ktorý jej prezradil, že pracuje pre Zibrína aj Horvátha a vyvíja činnosť v záujme oslobodenia Československa.

Postupne začínal budovať spravodajskú sieť. Nadviazal kontakt s ľuďmi, na ktorých ho upozornil Zibrín – napríklad s roľníkom Jozefom Žilkom, no oslovil aj viacerých ľudí, ktorých poznal z minulosti – Dušana Mojmiru Slávika, ktorý získal krycie meno „Emil“ alebo úradníčku Národnej banky Československej Boženu Hlouškovú, niekdajšieho tajomníka

Demokratickej strany Emila Dohnanca, evanjelického farára Jaroslava Ryšavého, novinára Karola Guliša či dokonca viacerých členov svojej rodiny, ktorí mu po návrate pomohli – sestra Nataša Tvarožková, strýko Jaroslav Dvořáček či bratranec Vlastimil Bzdúšek a Branislav Tvarožek, s ktorým spolu v povstaní sprevádzali generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta. Samotný Tvarožek sa po rokoch, keď bilancoval svoj život, vyjadril, že vtedy idealisticky verili, že dokážu niečo zmeniť.¹⁸

Boháčková mala na starosti získavanie informácií a odosielanie listov Zibrínovi.¹⁹ Korešpondencia sa pašovala do Rakúska cez ich spolupracovníka Júliusa Leloviča. „Tvarožek vytvoril okrem starej Zibrínovej spravodajskej siete aj novú spravodajskú skupinu, pozostávajúcu z evanjelického krídla Demokratickej strany,“ píše o ich činnosti historik Slavomír Michálek s tým, že najaktívnejším členom bol Dušan Slávik, ktorý na odbojovú činnosť získal 45 tisíc korún.²⁰ Skupinu finančne podporili aj Alexander Matejčík a viacerí členovia – Alexander Matejčík a viacerí členovia Tvarožkovej rodiny (ktorí boli neskôr súdení v rovnakom procese) – jeho sestra Nataša a strýko Dvořáček.²¹ Tvarožek za peniaze, ktoré si požíchal, platil spojky, ktoré mu mali dodávať správy.

O SPRÁVACH, KTORÉ PODÁVALI ZA HRANICE

Aké správy mali teda získavať pre exilovú odbojovú skupinu? Boli to

najmä informácie o politických procesoch, ktoré sa v Československu práve odohrávali. Koho a prečo stíhajú, koľko z týchto ľudí sa predtým politicky exponovalo. A koľko je na Slovensku pracovných táborov.

Mali získať viac informácií aj o ľuďoch, ktorí boli už uväznení – napríklad, prečo bol zaistený bývalý riaditeľ Tatrabanky Martin Nosko (s ktorým bola v kontakte aj Margita Boháčková), bývalý poslanec Demokratickej strany Vladimír Matrk a pracovník Povereníctva dopravy Juraj Balážik. Mali zistiť, kto z významných činiteľov Demokratickej strany je uväznený v Leopoldove a aké sú možnosti týchto ľudí oslobodiť.²²

Jednou z úloh bolo tiež zistiť, aké sú pomery v Zbore národnej bezpečnosti (ZNB).²³ Preveriť mali aj to, či sú v Československu jednotky sovietskej armády, kde sú dislokované jednotky československej armády a aká je v mestách protiletadlová obrana.²⁴

Skupine sa podarilo odoslať niekoľko dôležitých informácií hospodárskeho charakteru – Boháčková napríklad zistila, že v Čiernej nad Tisou vzniká nové železničné prekladisko alebo že rozširujú aj výcvikový tábor Oremov Laz.²⁵ Pod označením „Veltlín“ potom napísala list Jozefovi Horváthovi, kde ho informovala aj o situácii ich spoločného známeho, zaisteného Martina Noska. Neskôr k tomu pri výsluchu uviedla: „Informovala som ho o celkovej situácii našej siete na Slovensku a oznamovala som mu, že ľudia, ktorí sú v tejto

18 GYARFAŠOVÁ, Soňa: *Nenechali sa zlomiť*, s. 162.

19 ÚPN, sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, Vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Zápisnica z výsluchu Margity Boháčkovej, 30. 1. 1949.

20 MICHÁLEK, Slavomír: *Za hranicou sloboda 1948 – 1953*, s. 129.

21 Tamtiež.

22 ÚPN, sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, Vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Podrobné trestné oznámenie, 3. 3. 1949.

23 Tamtiež.

24 MICHÁLEK, Slavomír: *Za hranicou sloboda 1948 – 1953*, s. 129.

25 ÚPN, sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, Vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Zápisnica z výsluchu Živodara Tvarožka, 10. 2. 1949.

sieti, svedomito a poctivo pracujú. Žiadala som ho o lepšie spojenie so zahraničím.“²⁶

Štátna bezpečnosť však už v tom čase rozbila inú Zibrínovu skupinu, ktorá operovala na Morave. Praktické fungovanie Tvarožkovej skupiny tak bolo čoraz zložitejšie. „V polovici januára 1949 Tvarožek usúdil, že musí vycestovať do Frankfurtu za Zibrínom. Pre chýbajúce finančné prostriedky totiž odmietli jeho spojky „spolupracovať“,“²⁷ uvádza k tomu Slavomír Michálek. Písal sa 19. január 1949, keď chcel Tvarožek prejsť cez hranice. V okolí Chebu ho zaistila Štátna bezpečnosť, ktorá medzitým rozbila sieť Zibrínových spolupracovníkov. Prípado bol označený ako Akcia „Frankfurt“ a postupne pozatýkali všetkých Tvarožkových spolupracovníkov; Margitu Boháčkovú zaistili 26. januára 1949.

AGENTI CUDZEJ MOCI

Už 25. apríla 1949 podal prokurátor Anton Rašla obžalobu na 30 ľudí – za paragrafy velezrady a vyzvedačstva podľa zákona č. 231/48 Sb. Písal v ňom aj to, že Tvarožek ilegálne utiekol do zahraničia a dal sa naverbovať pre Zibrína ako agent CIC, aby podával nepriateľskému zahraničiu správy politického, vojenského aj

hospodárskeho rázu.²⁸ Prokurátor si vyžiadal aj posudok od armády o závažnosti ich činnosti.

Na odbojovú činnosť dala v čase, keď im chýbali financie pre spolupracovníkov, vlastné peniaze aj prsteň, ktorý mala po svojej matke

„Činnosť osôb, ktoré boli získané pre spoluprácu CIC, sa javí z hľadiska našej republiky ako vojsť v styk priamy alebo nepriamy s cudzou mocou za účelom násilnej zmeny jej ľudovodemokratickej štátnej formy a nového hospodárskeho a spoločenského usporiadania,“²⁹ písali o veci vojenský znalci. Podľa nich šlo priamo o poškodenie obrany republiky a Margite Boháčkovej dávali za vinu, že „bola od septembra 1948 zapojená do skupiny Živodara Tvarožka, a to na Martina Noska a neskôr na Júliusa Leloviča. Martinovi Noskovi odovzdala niekoľko blanco kusov pracovných preukazov, ktoré odcudzila na Úrade ochrany práce v Trnave, kde bola zamestnaná.“³⁰ Tieto dokumenty mali poslúžiť na to, „aby agenti vysielaní do Československa za účelom získavania správ mohli sa tu voľne pohybovať.“³¹ Neskôr sa u Boháčkovej sústreďovali listy, ktoré ona prostredníctvom Leloviča zasielala doktorovi Zibrínovi v Nemecku,“ písal

v obžalobe o jej činnosti prokurátor Anton Rašla.³²

Ďalej uvádzal, že do protištátnej činnosti bola „zapojená súc ovplyvnená známostou Jozefa Horvátha, s ktorým kedysi spolupracovala a pozdiesšie z podmienok ziskuchtivých.“³³

V rozpore s týmto tvrdením je však fakt, že na odbojovú činnosť dala v čase, keď im chýbali financie pre spolupracovníkov, vlastné peniaze aj prsteň, ktorý mala po svojej matke.

„Menovaná pracovala prísne konšpiratívne presne podľa metód, ktoré vykazujú znaky metód používaných CIC, takže je zrejmé, že s úspechom zastávala funkciu agenta spravodajskej organizácie cudzej moci. K nej prichádzali agenti CIC z Nemecka, odovzdali jej materiál protištátneho obsahu, ktorý ona rozosiela a dodávala ďalej. Agenti z Nemecka preberali od nej správy, ktoré boli potom odovzdávané úradovní CIC v Nemecku. Obžalovaná vošla v nepriamy styk s cudzou mocou v úmysle vyvrátiť cudzej moci, najmä CIC, ktorej je doposiaľ ČSR vystavená, [a teda] bola spravodajská a agentúrna činnosť obžalovanej veľmi nebezpečná a spôsobila československému štátu nenávratné škody,“³⁴ stojí už v niekoľkokrát citovanom vojenskom posudku.

Predsedom senátu, ktorý o osude obžalovaných rozhodoval, bol

26 Tamtiež, Zápisnica z výsluchu Margity Boháčkovej, 30. 1. 1949.

27 MICHÁLEK, Slavomír: *Za hranicou sloboda 1948 – 1953*, s. 127.

28 ÚPN, sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, Vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Obžaloba, 25. 4. 1949.

29 Tamtiež, Posudok vojenských znalcov v trestnej veci Živodara Tvarožka a spol. 15. 4. 1949.

30 Tamtiež.

31 Tamtiež.

32 ÚPN, sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, Vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Obžaloba, 25. 4. 1949.

33 Tamtiež.

34 ÚPN, sign. KS ZNB S STB, BA-V-1053, Vyšetrovací spis Tvarožek a spol., Obžaloba, 25. 4. 1949 a Posudok vojenských znalcov v trestnej veci Živodara Tvarožka a spol. z 15. 4. 1949.

35 Predseda senátu Artur Šimko pôsobil počas prvej Československej republiky ako sudca v občianskoprávných a rodinných konaniach. Počas vojny prežil holokaust, no stratil mladšieho syna. Po vojne pôsobil na Slovensku po predchodcovi Igorovi Daxnerovi ako predseda retribučného Národného súdu, kde súdil a odsúdil na smrť nacistických pohlavárov ako niekdajšieho nemeckého poradcu Dietera Wislicenyho alebo hlavného veliteľa nemeckých okupačných síl, ktoré potlačili Slovenské národné povstanie, Hermana Hoffleho. Po vojne pôsobil krátko na Štátnom súde v Bratislave. Podpísaný je pod trestami smrti v prípade Tvarožek a spol., ktorý nakoniec Najvyšší súd zmenil na doživotie. No bol tiež predsedom senátu v prípade preživšieho holokaustu, zlatníka Izidora Frostiga, ktorého popravili 17. 11. 1952. Sudcu Šimka komunisti z jeho funkcie neskôr odstránili.

Císlo listu 41
 TELEGRAM
 DDD - SUDRUH PREZIDENT
 GOTTWALD PRAHA -
 14. VI. 49 * 209946
 PRIJAT: 14. VI. 49
 Císlo vypravni 864
 Vydav: 135
 Podací úřad 841 MODRA 2 22 36 14 0900 -
 ZA NASU SESTRU MARGITU BOHÁČKOVU Z BRATISLAVY KTORA JE ODSUDENA NA TREST SMRTI PROSI O MILOST JEJ RODINA A JEJ DVOJROČNY SYNČEK MENE RODINY JEJ SESTRA JUSTINA PROCHOTSKA MODRA KRALOVA ++
 463
 747 A (1 V-1948)

Žiadosť o milosť, ktorú prezidentovi Klementovi Gottwaldovi adresovala sestra Boháčkovej Justína Prochodská (repro: ŠA BA)

sudca z povolania Dr. Artúr Šimko³⁵, členovia senátu sudcovia z povolania – podplukovník Ladislav Meislinger a Vladimír Rojkovič, sudcovia z ľudu František Puškáč a Jozef Kubliha. Porada trvala desať hodín, a na rozsudku, ktorý padol 11. júna 1949, sa zhodli všetci členovia senátu jednohlasne. Bol to jeden z prvých procesov na Štátnom súde v Bratislave, kde padli rozsudky smrti – a to hneď tri.³⁶

Hoci samotný proces sa konal za zatvorenými dverami, pretože jeho predmetom bolo štátne tajomstvo, režim si dal záležať na tom, aby sa verejnosť o rozsudku dozvedela.

„Tri rozsudky smrti v Bratislave. Dvadsaťdeväťčlenná vyzvedačská skupina skončila pred štátnym súdom,“ hlásali titulky v novinách po rozsudku.³⁷

V novinách vychádzali krátko po súde nadnesené články o zhýralej zlatej mládeži, ktorá snovala v spojení so Západom úklady proti ľudovodemokratickému zriadeniu. „Príslušníci takzvanej, zlatej mládeže‘ porazenej buržoázie Tvarožek, veľkokaviarnik, ktorý cez jednu noc vedel rozhádzať až 100-tisíc korún, Dušan Mojmir Slávik, syn zradcovského vyslanca Juraja Slávika, Margita Boháčková, aj dcéra riaditeľa veľkohoteliérom Bláhom, ako aj ostatní ich pomáhači, regrutujúci sa výlučne z rodín bankárov, priemyselníkov a hoteliérov, dali sa dobrovoľne do služieb reakčných emigrantských zradcov, ako je Lettrich, Fraštacký, Zibrín, Zenkl, Drtina, aby ako špióni americkej výzvednej služby získavali pre amerických imperialistov dôležité správy. Zločin zrady

zvyškov slovenskej buržoázie podložený bol túžbou po pomste a terore na našom ľudovodemokratickom zriadení a na našej robotníckej triede a spolu s ňou na všetkých pokrokových silách nášho národa a štátu,“ písalo sa deň po ich odsúdení, 12. júna 1949 v denníku Pravda.³⁸

„Živodar Tvarožek bývalý veľkoka-viarnik, ktorý sa po úteku do zahraničia vrátil ilegálne späť na Slovensko, kde z príkazu zahraničnej vyzvedačskej organizácie založil spolu so štátnym úradníkom dr. Slávikom a Margitou Boháčkovou rozvetvenú ilegálnu sieť pre prípravu sabotáží, pre získavanie a dodávanie správ do zahraničia. Súd odsúdil týchto nepriateľov ľudu a národa, ktorí v službách vojnových pod-palačov dopustili sa ťažkých zločinov proti nášmu štátu k zaslúženým trestom – Živodara Tvarožka, Margitu Boháčkovú a dr. Dušana Slávika na trest smrti, spoluobžalovaných doktora Alexandra Matejčika na 18 rokov trestnice, Bohumíra Pečuru na 15 rokov trestnice a ďalších 19 obžalovaných na trest na slobode od 18 mesiacov do 13 rokov...“ oznamovala ďalšia správa o ich procese.³⁹

Okamžite potom sa priamo na komunistického prezidenta Klementa Gottwalda obracali so žiadosťou o milosť a zmiernenie trestu blízki odsúdených. „Za našu sestru Margitu Boháčkovú z Bratislavy, ktorá je odsúdená na trest smrti, prosí o milosť jej rodina a jej dvojročný synček,“ písala Gottwaldovi po vynesení rozsudku Margitina sestra Justína Prochodská.⁴⁰ Vo veci intervenoval aj demokratický politik Vavro Šrobár, ktorý

36 Neboli to prvé tresty na Štátnom súde v Bratislave, ešte pred nimi bol na smrť odsúdený bojovník Slovenského národného povstania Gustav Černý, ktorého 18. 10. 1949 aj popraviť.

37 Oslobodený bol bankár, niekdajší účastník protifašistického odboja Jozef Biskup, ktorého dcéra Luba Biskupová bola odsúdená na osem mesiacov nepodmienečne. O ďalšie štyri mesiace, v decembri 1949, bol zatknutý znova a v samostatnom procese Biskup a spol. v máji 1951 obžalovaný a odsúdený za velezradu a úklady proti republike na 12 rokov, koncom februára 1952 mu Najvyšší súd zmenil trest na deväť rokov. Zomrel na náhlu srdcovú príhodu v súdnej väzbe deň po vynesení rozsudku.

38 ŠA BA, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., Trest smrti, Denník Pravda z 12. 6. 1949.

39 Tamtiež.

40 ŠA BA, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., telegram Justíny Prochodskej so žiadosťou o milosť Klementovi Gottwaldovi, 14. 6. 1949.

kedysi úzko spolupracoval s otcami Dušana Slávika aj Živodara Tvarožka. „Prosím za láskavú premenu trestu smrti cestou milosti na žalár pre Dušana Slávika, Tvarožka a Boháčkovú. Polahčujúca okolnosť je ich mladý vek,“ písal 13. júna 1949, len dva dni po ich procese na Štátnom súde.⁴¹ Odpovede od Gottwalda sa nedočkali.

Margitu Boháčkovú, ktorá bola po odsúdení vo väzení v Ilave, zastupoval advokát Ján Slabej, ktorý podával tiež odvolanie. „Pri posudzovaní môjho prípadu a zmeny rozsudku ráčte tiež vziať do ohľadu, že pochádzam z proletárskej rodiny, bolo nás osem detí a horko-tažko som sa prebýjala ako chudobná osoba životom, dokiaľ som nenadobudla zodpovedného vzdelania, aby som si mohla zarobiť na každodenný chlebič. Všetko to, čo som nepekneho vykonala, som už tisíckrát olutovala a iba dnes vidím v plnej nahote, čo som vykonala a do čoho som bola zavlečená a že môj biedny majetkový stav mi tiež nepriamo zapríčinil moju úplnú katastrofu. Chcem však byť a zostať na živote, aby som si mohla odpykať trest, ktorý mi bude stanovený Slávnym najvyšším súdom,“ píše Boháčková v svojom odvolaní.⁴²

Odvolacie konanie sa odohralo pred Najvyšším súdom v Prahe vo dňoch 10. a 11. novembra 1949, opäť s vylúčením verejnosti. Obhajoba argumentovala tým, že všetci traja odsúdení na trest smrti sa počas vojny zúčastnili odboja, sú pomerne mladí a odsúdení Slávik a Boháčková majú malé deti.⁴³

Odvolania neboli plne zamietnuté, Najvyšší súd zmenil tresty smrti na doživotie.⁴⁴

Žiadosť o milosť, ktorú prezidentovi Klementovi Gottwaldovi adresoval i niekdajší významný slovenský politik Vavro Šrobár (repro: ŠA BA)

SEN O SLOBODE

Svoj trest si Boháčková odpykávala vo väzniciach Ilava, Želiezovce a Ružyň, no väčšinu času strávila vo väzení v Pardubiciach. Vo vyhodnotení odsúdeného pre výkon trestu sa o nej uvádza: „Odsúdená bola zamestnaná ako úradníčka na štátnom úrade pre vojnových poškodencov v Bratislave, kde aj bývala. Predtým bola zamestnaná u bývalého poslanca Jozefa Horvátha na notárskom úrade v Malom Lipníku, ktorým bola získaná pre protištátnu činnosť a pre prácu pre spravodajskú organizáciu cudzej moci.“⁴⁵ Uvedené je doplnené konštatovaním, že jej „trestná činnosť bola rozsiahla a nebezpečná. Mala styky s agentmi nepriateľskej spravodajskej služby, ktorým obstarala pracovné preukazy. Vystupovala pod krycím menom „Eva“. Bola napojená na

agenta Júliusa Leloviča, ktorému odovzdávala a preberala od neho listy so spravodajským obsahom. Pracovala so Živodarom Tvarožkom a bola za túto prácu honorovaná mesačne 10 000 korún. Sama sa napojila na dr. Zibrína a horlivo pracovala pre jeho agentov.“⁴⁶

Vo väzení bola Margita Boháčková zaradená do práce ako šička. Pracovala v krajčírskej dielni alebo pri spracovávaní kože. Návštevy boli obmedzené. Ani pre rodinu, ktorú mala na západnom Slovensku, nebolo cestovanie cez celú republiku najľahšie. Koncom decembra 1956 podala Boháčková prvú žiadosť o revíziu svojho prípadu. „V úvode svojej výpovede poznamenávam, že už predtým som chcela podať žiadosť o revíziu môjho prípadu. Dozvedela som sa však, že revízie sú zastavené, a preto som tak neurobila. Nikdy teraz netvrdím

41 Tamtiež, telegram Vavra Šrobára so žiadosťou o milosť Klementovi Gottwaldovi, 13. 6. 1949.

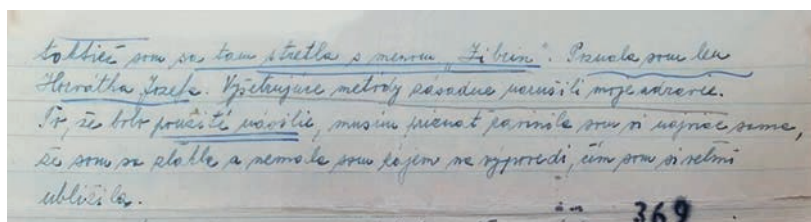
42 Tamtiež, Odvolanie Margity Boháčkovej proti rozsudku doručenému 19. 6. 1949.

43 Syn Boháčkovej bol zmienený vyššie, Dušanovi Mojmirovi Slávikovi sa narodil syn v marci 1949, necelé dva mesiace po jeho zatknutí.

44 ŠA BA, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., Zápisnica z pojednávania na Najvyššom súde v Prahe, 10. a 11. 11. 1949.

45 Tamtiež, Vyhodnotenie odsúdeného pre výkon trestu, 23. 10. 1953.

46 Tamtiež.

V žiadosti o revíziu procesu Boháčková uviedla, že k závažným priznaniam bola donútená násilím (repro: ŠA BA)

a ani som netvrdila, že by som bola nevinná. Som si vedomá toho, že som pracovala v ilegálnej protištátnej skupine s Tvarožkom a Slávikom, ovšem na druhej strane som si tiež vedomá toho, že trest, ktorý mi bol uložený je vzhľadom na moju činnosť a na moje zavinenie opravdu až prehnane prísny,“ vypovedala a opäť sa vracala tiež k ich vyšetrovaniu.⁴⁷

V zápisnici z 20. decembra 1956 argumentuje aj fyzickým násilím, ktoré bolo proti nej použité: „Poznámavam, že počas vyšetrovania na ŠtB v Bratislave bolo voči mne použité fyzické násilie, a to až v takom rozsahu, že smelo si dovoľm povedať, že som bola priam trýznená. Je preto pochopiteľné, že vzhľadom na túto skutočnosť, a teda podľa vôle vyšetrojúceho orgánu, bola so mnou spísaná aj zápisnica na Štátnej bezpečnosti, v ktorej boli uvedené aj také veci, o ktorých som nemala ani len zdania. Túto zápisnicu som musela podpísať pod nátlakom.“⁴⁸

Ako dodávala, v čase ich vyšetrovania a procesu nebolo možné účinne sa brániť: „U vyšetrojúceho sudcu som sa proti takto spísanej zápisnici aj ohradila. Tak sa potom stalo, že vyšetrojúci sudca niektoré nesprávne skutočnosti a závery, ktoré boli zachytené v mojej výpovedi, síce pozmenil, ale potom sa vyjadril, že by musel so mnou prepísať takmer celú zápisnicu.“⁴⁹ Možnosť prehovoriť nemala ani pred súdom. „Na hlavnom pojednávaní som nemala možnosť sa k veci vyjadriť tak, ako tomu v skutočnosti bolo. Tam mi totiž nedali ani prehovoriť.“⁵⁰ Jej snaha o revíziu prípadu však stroskotala.

BOJ ZA PREPUSTENIE

V roku 1960 prišla prvá veľká amnestia politických väzňov. Na slobodu sa vtedy dostal aj niekdajší spoluodsúdený na smrť z jej procesu Dušan Mojmír Slávik. Ona však zostávala za

mrežami. Spolu so sestrou Justínou, ktorá ju navštevovala a podporovala, podala žiadosť o podmienené prepustenie.

Písal sa 7. novembra 1961, keď o ňom rozhodoval na verejnom zasadnutí Krajský súd v Hradci Králové. Ten dostal tiež hodnotenie Margity Boháčkovej z výkonu jej trestu. Z uznesenia sa dozvedáme, že vo väzení plnila normu okolo 60 – 65 %, no v poslednej dobe sa jej pracovný výkon zlepšil. Tým sa však výpočet kladných stránok skončil. „Celková jej pracovná morálka je teda iba priemerná, o prácu nejaví záujem a k pridelenanej práci má výhrady. Bola dvakrát disciplinárne trestaná. Jej správanie nebolo predtým dobré, zle sa znáša v kolektíve a nezabavila sa doposiaľ svojich charakterových nedostatkov, ktoré z valnej väčšiny zapríčinili jej trestnú činnosť a pre ktoré je v kolektíve neoblíbená. Vzhľadom k tomuto hodnoteniu a s prihliadnutím k závažnosti trestného činu zástupca náčelníka v zhode s posudkom ÚNZ-MV neodporučil jej podmienené prepustenie. Rovnaké stanovisko zaujal aj zástupca krajskej prokuratúry.“⁵¹ Súd mal rovnaký názor: „Dospěl k závěru, že odsouzená není hodna dobrodiní podmíněného propuštění. Přihlédl k tomu, že během výkonu trestu se nějak výrazně neprojevila. Nedá se předpokládat, že se již zcela zbavila

47 ŠA BA, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., Žiadosť o revíziu prípadu, 20. 12. 1956.

48 O tom, ako prebiehalo vyšetrovanie, sa môžeme dozvedieť viac z rehabilitačného konania, ktoré sa začalo v roku 1968. Vyšetrovaní z tohto procesu zažili pri výsluchoch bitku a hrubé násilie – vedúcemu skupiny Živodarovi Tvarožkovi pri výsluchoch niekoľkonásobne zlomili ruku. V uznesení Krajského súdu Bratislava v procese Tvarožek a spol. z roku 1970 sa píše, že „v pôvodnom konaní došlo k hrubému porušeniu procesných predpisov, najmä k vynúteniu doznania násilím alebo inými nedovolenými spôsobmi. Až na obvineného dr. Špánika všetci obvinení totiž uviedli, že v priebehu vyšetrovania vypovedali pod psychickým nátlakom zo strany vyšetrovateľov. Rovnaké námietky proti spôsobu vyšetrovania predniesli aj svedkovia Živodar Tvarožek a doktor Dušan Slávik, pričom Živodar Tvarožek uviedol, že pri vyšetrovaní mu zlomili ruku.“ Keď súd chcel ako svedkov predvolať aj niekdajších vyšetrovateľov Štátnej bezpečnosti Šimona Čermáka a Juraja Glásera a o ich adresy žiadal Inšpekciu ministerstva vnútra, zistilo sa, že po auguste 1968 obaja emigrovali za hranice. „V tejto súvislosti bude treba zvážiť potrebu vyžiadať a oboznámiť sa s obsahom trestného spisu proti obvineným Valášek a spol. (súdil vojenský súd), v ktorej veci boli odsúdení aj bývalí vyšetrovatelia Čermák a Gláser, či prípadne boli stíhaní aj pre porušenie služobných povinností pri výsluchoch,“ píše sa v uznesení Krajského súdu Bratislava.

49 ŠA BA, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., Žiadosť o revíziu prípadu, 20. 12. 1956.

50 Tamtiež.

51 ŠA BA, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, 7. 11. 1961.

svých charakterových nedostatkov, že si plne uviedomila rozsah svojho provinění, které se snažila při výsledku na veřejném zasedání snižovat.“⁵² Zároveň dôvodil, že odsúdená je krátko za polovicou výkonu svojho trestu, preto jej žiadosť i sestry o podmienkové prepustenie zamietol.

Z väzenského spisu Margity Boháčkovej vieme zistiť aj to, že v tom čase mala už značne podlomené zdravie. V hodnotení z roku 1962 sa dozvedáme, že kvôli zhoršenému zdravotnému stavu mohla vykonávať iba ľahšie práce.⁵³

Písal sa 9. máj 1962, keď prišla druhá menšia amnestia politických väzňov. No ani vtedy sa Margita Boháčková nedomohla. Krajský súd v Bratislave na neverejnom zasadnutí rozhodol uznesením z 15. júna 1962, že amnestiu na jej prípad nemožno použiť: „V osobe odsúdennej ide o osobu, ktorá bola na území republiky získaná k vykonávaniu protištátnej činnosti imperialistickou rozviedkou a potom plnila uložené úlohy. Je preto z použitia citovanej amnestie vylúčená.“⁵⁴ Súd však doživotný trest upravil na dvadsaťpäť rokov.⁵⁵

No sestra Justína, ktorá Margitu neúnavne podporovala, sa nevzdala a podala opäť žiadosť o jej podmienkové prepustenie. A neuveriteľné sa stalo realitou – Margita Boháčková sa nakoniec predsa len dostala spoza mreží, keď ju so skúšobnou

dobou na ďalších sedem rokov podmienkové prepustili. Dňa 24. októbra 1963 – po dlhých štrnástich rokoch!⁵⁶ – vychádza na slobodu ako 40-ročná žena bez občianskych práv so zdravím podlomeným väzeniami.⁵⁷

Syn, ktorý mal v čase, keď Boháčkovú zavreli, dva roky, mal v čase jej prepustenia šesťnásť rokov

„Iste bolo šťastie to celé prežiť. Musedli sme žiť ďalej,“ povedal mi dnes posledný žijúci odsúdený z tohto procesu, väzeň nacistov aj komunistov Branislav Tvarožek, ktorý oslávi 2. decembra tohto roku svoju storočnicu, keď som ho 12. augusta 2025 krátko pred odovzdaním tohto článku navštívila v jeho bratislavskom byte a pýtala sa na Margitu Boháčkovú.⁵⁸ Tú osobne videl po prvý raz na ich súdnom procese, a ako spomínal, spoluodsúdení z jej procesu sa s ňou už po výkone trestu nikdy nestretli.

Jej osud po prepustení vieme zrekonštruovať len čiastočne z fragmentov, ktoré sa zachovali v súdnych a väzenských spisoch. Odišla bývať k svojej sestre Justíne, vydatej Machovej, na Kukučínovu ulicu do Trnavy, pretože manžel sa s ňou ešte počas jej pobytu vo väzení rozviedol.

Syn, ktorý mal v čase, keď Boháčkovú zavreli, dva roky, mal v čase jej prepustenia šesťnásť rokov. Aký mal vzťah k matke, ktorú počas jej väzenia mohol vidieť len zopárkrát? Dokázal ju pochopiť alebo v nej videl kriminálničku? A našli si po väzení k sebe ešte cestu?

Spolu s odsúdenými Živodarom Tvarožkom a Dušanom Mojmirom Slávikom Margitu Boháčkovú súdne rehabilitovali 30. októbra 1990 – v čase, keď mohla mať šesťdesiatšesť rokov. Či sa dožila novej revolúcie a následnej rehabilitácie, nevieme. Aj to sú otázky, na ktoré sa v našom výskume snažíme hľadať ďalšie odpovede.

SOŇA GYARFAŠOVÁ (1985) je slovenská novinárka a publicistka. Vystudovala žurnalistiku a právo na Univerzite Komenského v Bratislave. Ako novinárka sa venuje témam spravodlivosti, vyrovnaniu se s totalitní minulosťou a investigatívni žurnalistike. Publikuje v *Denníku N*, pro Slovenskou televíziu pripravila dokumentárny cyklus *Osudy* (2012), *Cesta k deportáciám* (2017), *Naše storočie očami storočných* (2021) a *Charta 77 – signatári zo Slovenska* (2022). Loni vydala knihu *Nenechali sa zlomiť* (Ikar, Bratislava 2024).

52 Tamtiež.

53 *Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže*, f. Osobné spisy bývalých odsúdených, Margita Boháčková (narodená v roku 1923), Premiestnenie, zamestnanie vo väznici a nápravno-výchovných táboroch, 15. 6. 1962.

54 *ŠA BA*, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., Uznesenie Krajského súdu v Bratislave, 15. 6. 1962.

55 Tamtiež.

56 *ŠA BA*, f. Štátny súd v Bratislave 1948 – 1953, sp. zn. Or III 77/49, spis Živodar Tvarožek a spol., Hlásenie o podmienkovom prepustení z 23. 10. 1963.

57 Po Živodarovi Tvarožkovi, ktorý bol vo väzení 15 rokov, si z ich procesu odsedela druhý najvyšší trest.

58 Rozhovor s Branislavom Tvarožkom v auguste 2025 pre účely tohto článku.